

Üstün Zekâlı Öğrencilerin Din Eğitimi

Eğiticiler İçin El Kitabı

Dr. Yasemin İPEK

3. Baskı

Dr. Yasemin İPEK

ÜSTÜN ZEKÂLI ÖĞRENCİLERİN DİN EĞİTİMİ Eğiticiler İçin El Kitabı

ISBN 978-625-7582-99-5

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2024, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 2000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Kasım 2021, Ankara

3. Baskı: Ekim 2024, Ankara

Yayın-Proje: Zeynep Güler
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara

Yayıncı Sertifika No: 51818

Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Pegem Akademi: Shira Ticaret Merkezi
Macun Mahallesi 204 Cad. No: 141/33, Yenimahalle/Ankara
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Dr. Yasemin İPEK

2009 yılında Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümünden mezun oldu. 2014'te Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Eğitimi Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. 2016 yılında "Fen Lisesi Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine İlişkin Tutumları ve Değer Algıları (Diyarbakır İli Örneği)" adlı tez çalışmasıyla yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2015'te Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Din Eğitimi alanında araştırma görevlisi olarak başladı. 2016 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Eğitimi Anabilim Dalında doktora eğitimine başladı. 2021 yılında "Üstün Zekâlı Öğrencilerin Din Öğretiminde Öğrenme Davranışları" adlı tez çalışmasıyla doktora eğitimini tamamladı. Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde akademisyen olarak çalışmaya devam etmektedir.

Üstün zekalı öğrencilerde din eğitiminin konu edinildiği farklı türde bilimsel faaliyetlerde bulunmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Müdürlüğü ile TÜBİTAK işbirliği kapsamında düzenlenen özel yetenekliler için öğretim programlarının geliştirilmesi çalıştaylarına katılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Müdürlüğü Özel Yetenekli Öğrenciler İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlarının Geliştirilmesi Komisyonunda görev almıştır.

ORCID No: 0000-0002-5218-0870

ÖN SÖZ

Üstün zekâlı öğrencilerin genel popülasyon içerisindeki akranlarına göre birçok açıdan farklı gelişimsel özelliklere sahip oldukları ve farklılıkları üzerinde asıl belirleyici unsurun üst düzey düşünme becerilerinin olduğu bilinen bir gerçektir. Öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerinin ve bu kapsamdaki diğer potansiyellerinin açığa çıkması eğitsel ilgi ve ihtiyaçlarının dikkate alınmasıyla yakın ilişkilidir. Ancak genel olarak bütün öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarının, üyesi olduğu toplumun kültür kodları ve eğitim uygulamaları çerçevesinde değişebilirliği söz konusudur. Dahası eğitim uygulamaları, disiplinlerin muhtevası, özel amaçları ile öğretim yöntem ve teknikleri gibi unsurlar bakımından kendi içerisinde de çeşitlilik gösterebilmektedir. Bu durum üstün zekâlı öğrencilerin eğitsel ilgi ve ihtiyaçlarının içerisinde bulundukları toplumun kültür kodları ve disipline özgü eğitim uygulamalarına göre belirlenmesini gerektirmektedir.

İlgili literatür tarandığında din eğitimi özelinde bu öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını konu edinen bilimsel araştırmaların veya pratikteki uygulamaların ulusal sınırların yanı sıra dünya ölçeğinde de zayıf kaldığı görülmüştür. Ancak bireysel farklılıkların her disiplinde olduğu gibi din eğitimi süreçlerine yansımaları kaçınılmazdır. Çünkü bireyin fiziksel, bilişsel, duygusal, sosyal, ahlaki, dil vb. farklı gelişim alanları birbiriyle kaynaşıktır. Bireyin bir alandaki gelişimi diğer gelişim alanlarındaki ilgi ve ihtiyaçlarını da etkileyebilmektedir. Öte yandan onun bireysel farklılıkları, bütün gelişim alanlarının etkileşiminin ürünüdür. Dolayısıyla üstün zekâlı öğrencilerin karakteristik olarak sahip oldukları üst düzey düşünme becerilerinin ve karmaşık duygularının, bir taraftan din eğitimi süreçlerindeki ilgi ve ihtiyaçları üzerinde belirleyiciliği diğer taraftan din eğitimi süreçlerindeki deneyimlerinden etkilenmesi olağandır. Bu bağlamda dinsel alanda üstün zekâlı öğrencilerin zihin alışkanlıklarının ve öğrenme süreçlerindeki ilgi ve ihtiyaçlarının incelenmesi önemli bir ihtiyaçtır.

Araştırmada bu kapsamda üstün zekâlı öğrencilerin sahip oldukları üst düzey düşünme becerilerinin dinsel alan düşünmelerinde de karşılık bulup bulmadığı ve olası durumlarda din eğitiminin görev ve sorumlulukları tartışılmıştır. Araştırmada çalışma grubundaki üstün zekâlı öğrencilerin, *karakteristik olarak sahip oldukları üst düzey düşünme becerilerini dinsel alan düşünmelerinde ve dolayısıyla dinsel alan öğrenmelerinde de aktif olarak kullandıkları* ortaya çıkmıştır. Söz konusu tespit araştırmanın merkezi unsuru olan bu öğrencilerin din eğitimi süreçlerinde de düşünme becerilerine ilişkin başat özelliklerinin desteklenmesinin önem ve imkanı üzerinde düşünülmesine zemin hazırlamıştır.

Bu çalışma “Üstün Zekâlı Öğrencilerin Din Öğretiminde Öğrenme Davranışları” adlı doktora tezinden üretilmiştir. Tezimin her aşamasını ilgiyle takip etmesi, ilham verici fikirleriyle desteklemesi, bu zorlu ve uzun soluklu süreçte heyecanıma, kaygılarıma, çaba ve emeklerime duyarlı olması açısından danışman hocam Prof. Dr. Cemal TOSUN’a bu kitap özelinde de teşekkür etmeyi borç bilirim. Doktora tez yazma sürecimin her aşamasının yakın takipçisi ve destekleyicisi olan kıymetli hocam Prof. Dr. Mualla SELÇUK’u bu çalışma kapsamında da minnet duygularıyla zikretmek isterim. Tezimin kitaba dönüştüğü bu süreçte beni teşvik etmesi ve desteklemesi açısından saygıdeğer hocam Prof. Dr. Recai DOĞAN’a müteşekkirim.

Gerek doktora eğitimi serüvenimde gerek tez sürecimdeki değerli katkıları ve dolayısıyla bu kitabın meydana gelişindeki derin, anlamlı ve olumlu izlerinden ötürü değerli hocalarım Prof. Dr. Yıldız KIZILABDULLAH, Doç. Dr. Remziye EGE ve Doç. Dr. Halise Kader ZENGİN hocalarıma saygı duygularıyla teşekkürlerimi iletmek isterim. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi ailesine verdiği değeri, tez çalışma sürecimdeki ilgisi, nezaketi ve katkısıyla derinden hissettiren eğitim bilimcisi Prof. Dr. Selahiddin ÖĞÜLMÜŞ’e bu kitap çalışması kapsamında da şükranları sunarım. Akademik serüvenimde desteklerini ve sevgilerini benden esirgemeyen Ankara Üniversitesi Din Eğitimi ailesi üyeleri Öğrt. Gör. Dr. Fatma ÇAPCIOĞLU’na, Arş. Gör. Dr. Havva Sinem UĞURLU’ya ve Arş. Gör. Ayşe UYANIK’a derin duygularla teşekkür ederim.

Doktora tez yazım aşamasından kitaba dönüştüğü ana kadar çalışmanın bütün süreçlerini heyecanla ve özveriyle takip eden, her bir başlığını detaylı okuyarak değerli ve etkili geri bildirimlerde bulunan kıymetli Dr. Öğr. Üyesi Elif YAZICI ve sevgili Habibe Erva UÇAK’a teşekkürlerimi sunarım. Bu çalışmaya sağladıkları katkılardan dolayı Allah’ın yardım ve bereketi üzerinde bir kez daha düşünmeme vesile olan değerli Dr. Öğr. Üyesi Hasan SÖZEN ve Arş. Gör. Dr. Vahdettin ŞİMŞEK’e müteşekkirim.

Akademik serüvenimde bana katkı sağlamış ve dolayısıyla bu kitabın ortaya çıkmasına zemin hazırlamış bütün hocalarımı minnet duygularıyla yad ederim.

Yaptıkları samimi ve üst düzey değerlendirmeleriyle bu çalışmamın niteliğini artırmanın yanı sıra dinsel alan düşünme biçimleriyle beni büyüleyen ve ilgili açıklamalarıyla dinsel alan düşünme alışkanlıklarımı gözden geçirme imkanını bana sunan çalışma grubundaki öğrencilerin her birine ayrı ayrı minnettarım. Ayrıca araştırmanın veri toplama sürecindeki katkılarından dolayı Denizli Neziha-Derya Baltalı Bilim ve Sanat Merkezi ailesinin idarecileri başta olmak üzere bütün üyelerine teşekkür borçluyum.

Eğitim hayatıma verdikleri değeri, maddi ve manevi destekleriyle bana her an hissettiren ve bir bilim insanı yetiştirme duyarlılığına sahip olan ailemin annem ve babam başta olmak üzere bütün fertlerine ayrı ayrı sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Akademik hayatıma saygısı, sabrı ve desteklerinin yanı sıra bu çalışmanın yoğunlaştığı süreci özveriyle paylaşan kıymetli eşim Erhan İPEK'e en derin duygularıyla teşekkür ederim. Eğitim sürecimin maddi ve manevi güçlükleri içerisinde büyüyen ve artık çalışmalarımın yakın ve zorlu takipçileri olan çocuklarım M. Salih'i ve Mustafa'yı bu kapsamda anmak benim için şükrün en büyüğüne müsebbibdir.

Bu kitabın üretilmiş olduğu doktora çalışması, 2018-2020 tarihleri arasında Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından 2211-A Genel Yurt İçi Doktora Burs Programı çerçevesinde desteklenmiştir. Çalışma sürecinde beni onore ve motive edici bu destekten dolayı ilgili bütün şahıs ve kurumlara teşekkürlerimi iletirim.

Dr. Yasemin İPEK

2021

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	v
-------------	---

1. BÖLÜM

GİRİŞ.....	1
Üstün Yetenek mi, Özel Yetenek mi veya Üstün Zekâ mı?.....	1
Eğitim Durumlarının Düzenlenmesinde Düşünme Becerilerinin Rolü	3
Dinsel Alan Eğitim Durumlarının Belirlenmesinin Önemi ve İmkânı	7

2. BÖLÜM

YÖNTEM	11
--------------	----

3. BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI VE DEĞERLENDİRME	17
Öğrencilerin Üst Düzey Düşünme Becerilerinin Dinsel Alan Düşünmelerine Yansıması Durumu	17
Yaratıcı Düşünme	19
Eleştirel Düşünme.....	34
Analitik Düşünme.....	47
Yansıtıcı Düşünme	57
Üstün Zekâlı Öğrencilerin Din Öğretimi Süreçlerini Kılavuzlayıcı İlkeler	69
Üst Düzey Düşünme Süreçlerini Desteklemek	71
Sorgulayıcı Öğrenme Ortamı Yaratmak	72
Öğrencilerin Sorularını Merkeze Almak.....	74
Nitelikli Soru Türlerini Öncelemek.....	75
Soru Sorma ve Sorgulamada Bulunmaya İlişkin Süreç Becerilerini Desteklemek	83
Düşünce Paylaşımına Teşvik Etmek.....	87
Açık Uçlu Düşünmeyi Benimsemek	93
Öğretimin Hızında ve Akışında Esnek Olmak	100
Duyuşsal Gelişim Özelliklerine Duyarlı Olmak	105

4. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER	117
Öğrencilerin Üst Düzey Düşünme Becerilerinin Dinsel Alan Düşünmelerine Yansıması Durumu.....	117
Üstün Zekâlı Öğrencilerin Din Öğretimi Süreçlerini Kılavuzlayıcı İlkeler	119
KAYNAKÇA	129
EKLER.....	139

1. BÖLÜM

GİRİŞ

1. Üstün Yetenek mi, Özel Yetenek mi veya Üstün Zekâ mı?

Araştırmanın odağında yer alan öğrencileri temsil edecek kavramı belirlemek üzere ilgili alan yazına başvurulduğunda; bu öğrenciler için üstün yetenek, özel yetenek ve üstün zekâ kavramlarının kullanıldığı ve bu kavramların birbirinin yerine kullanılabilecek kadar girift bir ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Bu kapsamda akademik alan yazında bu öğrencilerin niteliklerine göre sınıflandırılması ve bu niteliklerinin kavramsallaştırılması hususlarında bir güçlüğü olduğu (Çitil, 2018: 164) belirtilmelidir. Araştırma sınırları içerisinde bu güçlükle baş etmek ve bu yöndeki kavram kargaşasını minimize etmek üzere araştırmanın odağında yer alan bu öğrenciler için kullanılacak kavramın belirlenmesi bir ihtiyaç olarak görünmüştür.

Üstün zekâ, üstün yetenek ve özel yetenek kavramlarının tanımlanmasında yaşanan güçlüğü başlıca nedeni ise üstün zekânın psikolojik olduğu kadar sosyolojik bir kavram olması ve dolayısıyla üstün zekâ tanımının bireyden bireye, toplumdan topluma, zamandan zamana ve coğrafyadan coğrafyaya farklılık göstermesidir (Sak, 2017: 6). Ayrıca Howard Gardner'in 1980'li yılların başından itibaren gündeme getirdiği "Çoklu Zekâ Kuramı"yla zekâ yeniden tanımlanmış; zekâyı açıklayan geleneksel yaklaşımlar zayıflayarak zekânın çok boyutlu ve karmaşık bir yapıda olduğunu benimseyen bir anlayış güçlenmiştir (Altan, 1999; Özkan, 2008). Bu durum zekânın anlaşılmasını ve yetenek ile olan ilişkisini daha da karmaşıktır.

Zekâ ve yetenek kavramları arasındaki ilişkinin belirsizliği, yetenek kavramının geniş bir anlam içermesi ve "üstün yetenek" ile "özel yetenek" şeklindeki iki kullanım arasında kavramsal bir netliğin bulunmaması da (TBMM, 2012: 96-102; Çitil, 2018: 164; Gür, 2017: 5) bu kavramların ayrışmasını ve tanımlanmasını güçleştirmektedir. Öte yandan dünya ölçeğinde mevcut olan bu güçlük ulusal alan yazında daha da belirgindir. Çünkü İngilizcede üstün yetenek için kullanılan "gifted" kavramı Türkçede tam olarak karşılık bulamamaktadır (Çitil, 2018: 164). Do-

layısıyla söz konusu kavramların anlamlandırılması ve kullanımında uluslar arası yaşanan güçlük, ulusal alan yazında daha da çetrefilli bir hal almaktadır.

Araştırmanın Türkiye'deki öğrenciler üzerinden gerçekleştirilmesinden hareketle bu çalışma kapsamında kavramsal bir netliğe ulaşabilmede ulusal uygulamalar ve kullanımların merkezde tutulması daha makul görünmektedir. Türkiye'de üstün yetenekliler eğitiminin yasal dayanaklarının 1982 Anayasasına dayanması, bu konudaki kavramsallaşma serencamının izlerini ancak yakın bir tarihe kadar sürdürülebilir kılmaktadır. 1983 yılında yayımlanarak yürürlüğe giren 2916 Sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu ile Türkiye'de özel eğitim hizmetleri konusunda ilk kez doğrudan bir kanun çıkarılmıştır. Bu kanunun 20. Maddesine istinaden çıkarılan Özel Eğitim Okulları Yönetmeliği'nde bu kavramların ulusal sınırlar içerisinde ilk kez tanımlandığı görülmüştür. Söz konusu Yönetmelikte üstün zekâ ve üstün yetenek olmak üzere ikili bir tanıma gidilmiştir. Buna göre üstün zekâlılar, *“zekâ bölümü çeşitli ölçeklerde sürekli olarak 130 ve daha yukarı olanlar”* şeklinde tanımlanırken; üstün özel yetenekliler ise *“zekâ bölümü çeşitli ölçeklerde sürekli olarak 110 ve daha yukarı olup güzel sanatlar, teknik ve benzeri alanlarda da yaşitlarından belirli ölçüde üstün olanlar”* şeklinde tanımlanmıştır (Çitil, 2018: 151).

T.C Millî Eğitim Bakanlığı Özel Konseyi, Üstün Yetenekli Çocuklar ve Eğitim Komisyonu 1991 Yılı Raporu'nda ise “üstün zekâ” ve “üstün özel yetenek” kavramlarının “üstün yetenek” başlığında toplandığı görülmektedir. Kavramın tanımına da yer verilen bu raporda üstün yetenekliler, *“genel ve/veya özel yetenekleri açısından yaşitlarına göre yüksek düzeyde performans gösterdiği konunun uzmanları tarafından belirlenmiş çocuklar”* olarak betimlenerek ulusal sınırlar içerisinde kavramsal netliğe ulaşılmaya çalışılmıştır (Gür, 2017: 2).

Daha sonra “üstün yetenek” şeklindeki kullanım devam etmekle birlikte kavramın 2006 tarihli “Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği”ne konu olduğu ve bu kapsamda tanımlanmasında bir güncellemeye gidildiği anlaşılmaktadır. Buna göre üstün yetenek kavramının, *“zekâ, yaratıcılık, sanat, spor, liderlik kapasitesi veya özel akademik alanlarda akranlarına göre yüksek düzeyde performans gösteren birey”* şeklinde detaylandırıldığı görülmektedir. 2007 tarihli Bilim ve Sanat Merkezi (BİLSEM) Yönergesi kapsamında üstün yetenek kavramının tekrar ele alındığı izlenmektedir. Bu yönerge kapsamında üstün yetenek kavramının “özel akademik alanlarda veya zekâ, yaratıcılık, sanat ve liderlik kapasitesi veya özel akademik alanlarda yaşitlarına göre yüksek düzeyde performans gösterdiği uzmanlar tarafından belirlenen çocuk/öğrenci” şeklinde yapılandırıldığı belirtilebilir (MEB, 2013: 41).

Günümüzde “üstün zekâ” kavramının, üstün yetenek kavramı içerisinde değerlendirildiği (TBMM, 2012: 101; MEB, 2013: 42), üstün yetenek kavramının da